

## A „HÁZ A SZIKLÁK ALATT”-RA EMLÉKEZVE

A háború végén kerültem Badacsonyra, és ott éltem egyfolytában kilenc évig. Azóta is második otthonom az a hegyoldal. Talán 1948-ban írtam a hasonló című elbeszélést. Néhány hasonlót még akkor tájban. Ugyanabban a milióban játszódik a Vulkán című regényem.

Meglepett engem az egykori tűzhányó ősi lakóinak életformája, természete. Olyan élmény volt, amelynek hatása alól nem szabadulhatok, amíg élek és írok.

A Badacsonyt régóta látogatják nagy számban idegenek és mindig többen. Mégis úgy tapasztaltam akkor, hogy akik ott élnek a hegyoldalon szétszórt házakban, akik a nehéz munkálatú sziklás talajba vágják csákányukat, akiknek embertelenül nehéz munkájuk árán a csodálatos zamatú, világhíres bor terem, úgy élnek, mint századokkal elébb. Szokásaik, szólásmondásaik, dalaik, maguk készítette hangszereik a messze múltból maradtak szinte érintetlenül. És természetük, temperamentumuk mintha a súlyos bazaltkorona alá szorított vulkanikus erő szülötte volna, amiképp az termi a tüzes bort.

Amit abban az elbeszélésben megírtam, úgy csak Badacsonyon történhetett. Volt is valami valóságalapja, de az író rendszerint nem azt írja, ami megtörtént, hanem ami megtörténhetett volna. Akkor hazudik csak, ha olyat ír egy tájról és lakóiról, ami azoktól idegen. Nem tudnám elképzelni, hogy ezt a történetet így filmre vehették volna egy kicsit is más jellegű tájon.

Makk Károly mikor megkért, hogy írjak forgatókönyvet novellámból, jól érezte ezt, és mindenekfelett arra törekedett, hogy a film minden jelenetében ott legyen a különleges táj és különleges lakóinak szelleme. Nem volt könnyű dolog ezt megjeleníteni egy másik, a számomra még jórészt ismeretlen műfajban. De gyötörtek és gyötörtek a dramaturggal együtt. Félmegoldásról szó sem lehetett.

Jól emlékszem, heteken keresztül hajtogatták újra meg újra, hogy a film végén esedékes gyilkossági jelenetben valami hiányérzetük van. Annak olyannak kell lenni, ami csak itt és ezek között az emberek között történhetik. Milliom filmben milliom gyilkosság van, de ennek különbözni kell minden mástól, ami valaha is vászonra került. Sok kísérlet, sok változat után született meg a róka-jelenet. Mikor felolvastam nekik, abban a pillanatban tudták, hogy ezt várták. Miért? Mert ezen a helyen, ez a legtermészetesebb. Minden napos a harc a kártékony ravasz állattal. A puszták megjelenése felkorbácsolja az idegeket. Nincs a hegyoldalon család, melynek háztáján nem okozott volna valamikor szörnyű pusztítást a sziklák réseinek ez a kegyetlen lakója. Valóságos ősellenség, és felbukkanása elég olyan idegfeszültség teremtésére, melyben minden megtörténhet.

A hegy és környékének lakói, ha szükséges volt, a vízi emberek úgy vettek részt statisztaként, sőt szereplőként a forgatásban, mintha élnek mindennapi, természetes életüket.

Sokat írtam a badacsonyiakról. Előfordult, hogy egyesek megharagudtak rám. Magukra vettek olyat, ami nem is róluk szólt. De emiatt a film miatt nem haragudott senki. A forgatás hónapjaira úgy emlékeznek, mint valami régi búcsúra. Nem csak a rendezőt és a főszereplőt, hanem nevükön emlegettek jó néhányat még a műszaki munkatársak közül is. Hosszú ideig tartottak a külső felvételek. A stáb tagjai összebarátkoztak a helybéliekkel. Akad olyan badacsonyi, aki nemcsak hogy ott segédkezett a munkában, hanem máig is a filmgyárnál dolgozik.

A filmesek gyakran rendetlenséget hagynak maguk után. De a Badacsony vállán, magasan fekvő házak közelében ott hagyták a villanyvezetékot, átvette az áramszolgáltató vállalat. Így lett a helybélieknek tíz évvel előbb villanyvilágításuk, mintsem számították.

Nem vagyok rutinos forgatókönyvíró. A Ház a sziklák alatt kirándulás volt számomra egy kevésbé ismert művészeti tevékenység területére. A filmforgatókönyvet természetesen fontos irodalmi műfajnak tekintettem és tartom ma is, akkor is, ha csak a rendezővel való szoros együttműködésben készülhet el eredményesen. Engem tömörségre, elmélyülésre, sőt költői látásmódra tanított, kötelezően egyértelmű, világos fogalmazásra. A filmben való gondolkodás a képzeletet határozott, konkrét tevékenységre kényszeríti, már az irodalmi megfogalmazás előtt. Ez, úgy érzem, hasznomra vált.

## A CSEREBOGÁR HALHATATLANSÁGA

Nagyon sokat vagyok egyedül ebben a szőlőhegyi házban. Jó messze a lakott telkektől, ha kiáltanék sem hallana meg senki. Nem vagyok félős, csak képzelődős kicsit. Igaz, már háromszor betörték ide. Szerencsére olyankor, amikor távol voltam. Azért az ilyesmi megindítja az emberben magányos éjszakákra a képzelődést. Néha egész kerek rémtörténetet találok ki magamnak, ha éppen nem jól alszom. Ilyenkor aztán sokkal érzékenyebb vagyok minden nesz iránt, akár kívülről jön, akár egy dongó támad fel a holdvilágra a szobámban, vagy még akkor is, ha a szű perceg. No, de ezen az éjszakán hatalmas dübörgés vert fel, és a leghihetlenebb az volt, hogy a dübörgés a falból jön, vagy esetleg a falon túlról a nyári konyhából, melynek a bejárata kívülről nyílik, ha tehát meg akarok bizonyosodni a félelmes nesz forrásáról, ki kell mennem az éjszakába.

Vártam még egy darabig mozdulatlanul. Lapultam a paplan alatt. Nem akartam vaklármát csapni, ne hogy úgy járjak, mint tavaly, mikor százszázalékosan biztos voltam benne, hogy fúrják finom fúróval az ajtómat. Mert fúrták, ahhoz nem fért kétség. Semmi más nem adhat olyan neszt, mint a szakavatott betörők finom fúrószerkezete. Erőt vettem magamon, felkeltem óvatosan anélkül, hogy lámpát gyújtottam volna. Készenlétbe helyeztem a fegyverem. Mert fegyverről természetesen gondoskodtam. Ilyen helyen nem maradhat anélkül az ember. A fegyverem egy jó súlyos fényképezőgép-állvány volt összecsukva, börtökben. Jó vastag börtökben kézfejre akasztható szíjjal, az egész hasonlított a rendőrök gumibotjához. Be is gyakoroltam a megfelelő ütést, amitől elszédül a betörő, de utána fel lehet mosni.

Odaálltam az ajtóhoz magasra tartva ütlegemet, hogy amint belép a betörő, azonnal üthessek. Ha ketten lesznek, hát kettőt ütök. Az első percben eszembe sem jutott, hogy tervem ne sikerüljön. A fúró sziszegése azonban rettentő soká tartott. Sem erősebb, sem gyengébb nem lett a hangja. A kezem elfáradt és mindjobban elbizonytalanodtam. Később – megvallom – verejtékezett a homlokom. Soha életemben még senkit nem ütöttem le, és semmi kedvem nem volt az egészhez. Hát még ha megelőznek?!

A fúrásnak nem akart vége szakadni.

– Ūristen, hátha nem is az ajtót, hanem az ablakot fúrják, és a hátamba kerülnek. Odaosontam az ablakhoz. Most messzebből jött a hang. Megint vissza az ajtóhoz. Csak nem a falat fúrják a konyha felől, vagy esetleg lyukat vágnak a mennyezetre? Szárguldottam ide oda mezítláb hangtalan. Már ott tartottam, elhagy az erőm, amikor egy nagy zuhanás, aztán teljes csend. A zizegés megszűnt.

Jóval később, mikor összeszedtem magam és világosságot csináltam, kisült, hogy nem a mennyezetből esett ki egy darab, hanem a villanyborotvám. Hogyan, hogyan sem, rövidzárlatot kapott, és megindult az íróasztalomon. Addig dolgozott, míg letáncolt az asztalról és elhallgatott örökre.

Ez így, elismerem, nevetséges, de képzelje magát a nevető a helyzetembe. Ki gondol arra, hogy a villanyborotvája többnapos elhanyagoltságában elveszti a türelmét, és akcióba lép.

Nos, érthető, hogy nem akarván magamat nevetségessé tenni, igyekeztem a rettentő zörejt jóra magyarázni. De végül is nem állhattam tovább a sötétséget, felgyújtottam a zseblámpámat. Mindjárt könnyebben tájékozódtam. A zaj kétségtelen a falból jött, közelebről éppen a kéményből, és azért tűnt fel olyan nagynak, mert közvetlenül a fejemnél volt a kaminajtó. No, ennek is története van, hogy miképp került oda. A mi szőlőhegyünkön nem lehet másképp kőművest kapni, csak ha az ember jól tartja borral. Az építkező gazda nehéz helyzetben van, mert ha keveset ad, akkor nem megy szívesen a munka. Ha meg sokat ad, akkor azért nem megy. Bizony nehéz eltalálni az arany középutat. Én is egy kicsit túligyekeztem, így történt, hogy a kőműveseim elfelejtettek kéménylyukat hagyni. Drága mulatság lett volna megint földig lebontani a vastag kőfalat, hát ott tették be a kaminajtót, ahol éppen tartottak, mikor a hibára rájöttek. Nem nagy baj: annyi az egész, hogy kéménysöpítés idején jó messze kell húzni az ágyamat a faltól.

Nahát, kétségtelen volt, hogy ezen a kis vasajtón át hallatszik a zakatolás, amely már így, világosságban nem érződött olyan félelmesnek. Fogtam a korcsolyakulcsot és kinyitottam vele az ajtócskát. Ki hitte volna: három cserebogár birkózott ott a szabadulásért, ettől volt a rémület. Persze tudnivaló, hogy három cserebogár nem kis zajt csap, ha fészkelődik, a kémény meg hangszekrényként szolgált.

Kiszedtem a kormos cserebogarakat, skatulyába tettem. Természetesen a skatulyában is zörögtek tovább, de az már más volt. Mondhatnám, kedves volt nekem, aki végre szabadultam szorongásaimtól.

Cserebogár! Tudom, hogy egyik legkártékonyabb állat, de nekem gyermekkorom szép tavaszi estéinek emlé-két ébreszti. Becikázzák a sötétedő eget. Szárnyaiknak különös mély hangú muzsikája. Néha hangtalan tudnak szállni tömegesen, máskor egyetlen is, mint vonó a cselló húrjain. Célta, vak tévelygésük, hirtelen iramodásuk, koppanásuk a falon, zuhanásuk és küzdelmük a porban, hogy még egyszer szállhassanak.

És a nappali tehetetlenségük. Nincs talán még egy ennyire kiszolgáltatott lény. Megrázod csak a fát, és testük vörös szőnyege teríti a földet. Ó, iszonyat a lapátszájú kacsák lakmározása. A csordáról hazatérő malacok ropogatják szárnyukat, vagy összesöpörve öntik őket disznók vályújába: élő csemege. Ó, persze siralmasak voltak a rágcsálásuk nyomán megkopasztott fák, mégis fájdalmasabb volt ennél látnom, ahogy a gyerekek szántósdit játszottak velük. Kitépdesték szárnyaikat, és a fekete törzseket szép rendben terelték az elsímított homokon. Valóban szép rajz maradt utánuk, és kínjaiknak nem tudtak hangot adni.

„Töpreng a cserebogár halhatatlanságáról” – mondják az elmélázóra a fürge eszűek. Nem véletlen ez a szólásmondás. Sokszor megfigyeltem – titkokat fürkésző gyermek – a cserebogarat, ahogy beásta magát a földbe. Ismertem alvilági formáját, az idétlen csimaszt, és csodás visszaváltozását megint tavasz idején. Láttam számtalanszor megmozdulni a földet körömnnyi darabon és előbújt a cserebogár és éltét a régi közegében.

Nem tudtam én, hogy az anyagbogár petéit lerakni fúrja magát a földbe és saját sírját ássa egyben... Alászállni a sötétség birodalmába, és felmerülni megújulva, megifjodva, mint régi istenek, mint a nap, miként az esztendő. Évezredek mítosza a cserebogár két életében.

Ekképpen méláztam én a cserebogár halhatatlanságáról. És ezen az éjszakán vitték el drága szép csizmámat a padlásról a hozzá esztergályozott, fényezett sámfával együtt. Vitték nagy robajjal, tán fütyölve is, mert azt hihették, nem vagyok a házban. Én pedig elhittem a cserebogarakról, a titokzatosokról, az esti csellósokról, a szántóvetőkről, a pokoljárókról, hogy ők okoztak falrengető, álmaimból felriasztó robajt a kéményben.

*\*Az író kiadatlan írásainak közléséért köszönetet mondunk Tatay Ágotának!*

